

”לַבְּנֵינָהּ שֶׁל הַלֵּבָה”

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י

מלאכת בורר (יד) – הנאה ממעשה שבת במלאכת בורר

השלחן ערוך פסק כדעת רבי יהודה וכתב "המבשל בשבת (או שעשה אחת משאר מלאכות) במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת בלבד, ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד"⁴. הגר"א⁵ הסכים בביאורו לשיטת התוספות וסיעתם ופסק כרבי מאיר. המשנה ברורה⁶ הביא דברי הגר"א וכתב שבמקום הצורך יש לסמוך על כך בבישול בשוגג, ובביאור הלכה הוסיף וביאר שכל זה לעניין איסור דאורייתא אולם באיסור דרבנן הנעשה בשוגג לכולי עלמא יש להקל ולפסוק כדעת רבי מאיר.⁷

יש לשאול האם הוא הדין אף בהנאה משאר מלאכות שנעשו בשבת באיסור? ובפרט, האם הדין כן בהנאה מפעולת ברירה שנעשתה בשבת?

הביאור הלכה⁸ הביא את דברי הפרי מגדים שכתב שגם במלאכת בורר הדין כן שהרי נהנה ממעשה שבת, אולם בהמשך הביא את דברי הגר"א שכתב שאין להחמיר בשאר מלאכות לעניין מלאכה שנעשתה בשוגג. בשונה ממה שכתב המשנה ברורה שציינו לעיל בהלכות בישול כאן הביאור הלכה הביא בסתם את דעת הגר"א ולא ציין שניתן לסמוך על דבריו רק במקום הצורך, נראה

בלימודנו כדיני מלאכת בורר בארנו שישנם אופנים בהם אסור לברור מדאורייתא, ישנם שאסורים מדרבנן ויש מצבים אשר פעולת ההפרדה מותרת. הפעם נעסוק בשאלה של הנאה מפעולת ברירה שנעשתה באיסור. לדוגמא: ישנה קערה המלאה אגסים ותפוחים ואדם חפץ בתפוחים, במקום להוציא את התפוחים כדי לאוכלם לאלתר (הוצאת אוכל מפסולת) הוא הוציא את האגסים (פסולת מתוך אוכל), האם מותר לו ליהנות מפעולת הברירה ולאכול את התפוחים?

כדי לענות על שאלה זו יש להקדים ולעסוק בסוגיית 'מעשה שבת'. זוהי סוגיית המופיעה בכמה מקומות בש"ס¹ ועוסקת בהנאה ממאכל שנתבשל בשבת באיסור.

איתא בחולין² "המבשל בשבת: בשוגג- יאכל, במזיד- לא יאכל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בשוגג- יאכל במוצאי שבת, במזיד- לא יאכל עולמית. רבי יוחנן הסנדלר אומר בשוגג- יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד- לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים". דהיינו שלדעת רבי יהודה אם מאכל נתבשל בשבת בשוגג הרי הוא אסור באכילה ובהנאה במהלך השבת ואילו לרבי מאיר מותר אף בשבת לאכול וליהנות מאותו מאכל.³

⁴ סימן שיח, סעיף א.

⁵ שם, ד"ה 'המבשל בשבת'.

⁶ שם, סעיף קטן ז.

⁷ שם, ד"ה 'המבשל בשבת'.

⁸ סימן שיט, סעיף א, ד"ה 'הבורר אוכל מתוך הפסולת'. וכן פסקו פוסקים רבים לאסור.

¹ מסכת חולין, דף טו, עמוד א. מסכת בבא קמא,

דף עא, עמוד א. מסכת גיטין, דף נג, עמוד ב.

² דף טו, עמוד א.

³ דעת רבי יוחנן הסנדלר לא נפקה בזה להלכה, לדעתו הנאה ממעשה שבת אסורה מדאורייתא.

שבמקרה של מזיד יש לאסור עולמית¹³. טעם הדבר הוא שבמלאכת בורר אפשר להקל דהרי אפשר להחזיר המצב לקדמותו על ידי החזרת התערובת ונמצא שלא אהנו מעשיו (כפי שציינו לעיל כאחד ההבדלים בין מלאכת בישול למלאכת בורר).

יש לשאול, האם יש עניין להחזיר את המצב לקדמותו? האם יועיל לאדם שברר לצורך בו ביום ונזכר אחר כך שעבר על מלאכת בורר שיאכל את הפרי לאלתר בסמוך למעשה הברירה? האם יועיל שיחזיר את הפרי הנברר לסלסלת הפירות? במילים אחרות השאלה היא האם אנו מסתכלים על מחשבת האדם ובזה כבר נעשה איסור הברירה או שמא המעשה הוא הקובע ואם ימצא שלא היה כאן מעשה ברירה לא נעשתה כאן מלאכה?

האחרונים דנו בשאלה זו. יש צד לומר שכיוון שכוונת האדם הייתה לברור והוצאת הפרי הייתה על סמך כוונתו זו, לא יועיל שאחר כך יחזיר את הפרי לתערובת שהרי כבר נעשתה מלאכת הברירה ואזלינן בזה בתר מחשבתו, כן משמע בפרי מגדים הנ"ל המופיע בתחילת הסימן. לפי זה הנאה מהדבר הנברר תהיה כדין הנאה ממעשה שבת שביארנו לעיל. מאידך, יש הסוברים שיש להסתכל על תוצאת הפעולה ובסופו של דבר כיוון שהחזיר את הפרי לתערובת או אכל את הפרי לאלתר, נמצא שלא היה כאן מעשה ברירה וממילא אין בכך איסור. לכן עדיף שאדם שברר יחזיר את הפרי לערימה או יאכל אותו לאלתר, וכן יש נוקטים מחמת הספק¹⁴.

יש לציין שאנו דנים במצב בו המעשה נעשה בכוונה, אולם אם אדם בטעות הוציא

מכך שבמלאכת בורר שנעשתה בשוגג ניתן להקל גם שלא בשעת הצורך כדעת הגר"א וכדברי רבי מאיר⁹.

מדוע? מה החילוק בזה בין מלאכת בישול למלאכת בורר?

נראה לומר שישנו הבדל מהותי בין שתי המלאכות: במלאכת בישול נעשה שינוי בגוף הדבר ואילו במלאכת בורר לא נעשה שינוי בגוף הדבר הנברר, סברא זו מובאת בראשונים לעניין מלאכת הוצאה¹⁰. בנוסף, במלאכת בישול אינו יכול להחזיר המצב לקדמותו ונמצא שאהנו מעשיו, ואילו במלאכת בורר (ברוב הפעמים) יכול להחזיר את הדבר למצב תערובת ונמצא שלא אהנו מעשיו. עוד יש לומר שבמבשל קנסו שוגג אטו מזיד גזירה שמא יבשל בשבת במזיד ואילו בבורר אין לחוש שאם נתיר לו בשוגג יבוא לעשות במזיד שהרי יכול להגיע לאותה התוצאה בהיתר על ידי ברירת אוכל מתוך פסולת ביד לצורך לאלתר¹¹.

הפרי מגדים¹², שהובא בביאור הלכה, נטה להקל לעניין הנאה ממלאכת בורר שנעשתה בשבת במזיד ולא לאסור אותה עולמית למי שעשה אותה ולמי שנעשה בעבורו, וזאת אף על פי שלעניין בישול פסק השלחן ערוך

⁹ עיין בילקוט יוסף, הלכות בורר, סעיף טו. וכן עיין בקצוה"ש, קכ"ה. ועוד.

¹⁰ וז"ל הרשב"א (שבת, דף קל, עמוד ב) "לא קרי מעשה שבת אלא כגון אפיה ובישול וכיוצא בהן, אבל הבאת כלים ואוכלין מרשות לרשות ודאי לא מיתסרי... כיוון שלא נתחדשה בהן הכנה בשבת". הביאור הלכה בסימן שיח ד"ה 'אחת משאר מלאכות' הביא את דעת החיי אדם שהביא סברא זו אך אמר להחמיר בשל תורה. על כל פנים הפוסקים מצרפים סברא זו בכדי להקל במקום צורך (כגון בצבא במקרה שהביאו דברים ברכב באיסור ויש בהם צורך גדול וכו').

¹¹ מה שאין כן לגבי בישול, ששם אין אפשרות לבשל בשבת בהיתר, למעט בישול בתולדות חמה שזהו דבר שאינו מצוי.

¹² בתחילת סימן שיט.

¹³ סימן שיח, סעיף א.

¹⁴ ילקוט יוסף, הלכות בורר סעיף יא.

לבניינה של הלכה

את הפרי הווי כ'מתעסק' בעלמא ואין בזה
מלאכת בורר ובמקרה כזה וודאי שנכון
שיחזיר את הפרי לערימה. נראה שיש לשים
לב ולהיזהר מלבוא לידי איסור בורר, שהרי
כיוון שמלאכה זו יכולה להיעשות כהרף עין
ובקלות אזי בנקל עלולים להיכשל בה,
ושומר נפשו ילמד היטב הלכות אלו ויזהר
במעשיו.

